

MUSTAQILLIK DAVRI O‘ZBEK SHE’RIYATIDA MILLIY G‘OYA, BADIY TAFAKKUR VA POETIK YANGILANISH TAMOYILLARI

Ro‘zmetova Moxfuza Komuljanovna,

UrDPI O‘zbek tili va adabiyoti kafedrasasi o‘qituvchisi

Email:komuljanovnamoxfuza@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada mustaqillik davri o‘zbek she‘riyatining g‘oyaviy-badiiy mazmuni, poetik yangilanish jarayonlari hamda milliy tafakkur bilan bog‘liq estetik xususiyatlari tahlil qilinadi. Mustaqillik yillarida o‘zbek adabiyotida inson shaxsi, milliy o‘zlik, tarixiy xotira, Vatan, istiqloq, ma‘naviy uyg‘onish kabi tushunchalar she‘riy tafakkurning yetakchi yo‘nalishlariga aylangani asoslab beriladi. Maqolada istiqloq davri she‘riyatida an‘anaviy poetik shakllarning yangicha mazmun bilan boyishi, ramziy-majoziy ifoda, falsafiy mushohada, lirik qahramon ruhiyatidagi erkinlik va mas‘uliyat tuyg‘ularining kuchayishi ilmiy jihatdan yoritiladi. Shuningdek, mustaqillik davri she‘riyatida badiiy obraz, poetik til, uslubiy izlanish va janriy yangilanish masalalari ham tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: mustaqillik davri she‘riyati, milliy g‘oya, poetik yangilanish, badiiy tafakkur, lirik qahramon, tarixiy xotira, istiqloq, ramziy obraz, falsafiy lirika.

Аннотация. В данной статье анализируются идейно-художественное содержание узбекской поэзии периода независимости, процессы поэтического обновления, а также её эстетические особенности, связанные с национальным мышлением. Обосновывается, что в годы независимости такие понятия, как личность человека, национальная идентичность, историческая память, Родина, независимость и духовное возрождение стали ведущими направлениями поэтического мышления в узбекской литературе. В статье с научной точки зрения рассматриваются обогащение традиционных поэтических форм новым содержанием, развитие символично-метафорического выражения, философской рефлексии, а также усиление чувств свободы и ответственности в духовном мире лирического героя. Кроме того, анализируются вопросы художественного образа, поэтического языка, стилистических поисков и жанрового обновления в поэзии периода независимости.

Ключевые слова: поэзия периода независимости, национальная идея, поэтическое обновление, художественное мышление, лирический герой, историческая память, независимость, символический образ, философская лирика.

Abstract. This article analyzes the ideological, artistic and poetic features of Uzbek poetry of the independence period. It examines how the concepts of national identity, historical memory, homeland, independence, spiritual renewal and human personality became central themes in Uzbek poetic thought. The article also explores the enrichment of traditional poetic forms with new content, the development of symbolic and metaphorical expression, philosophical reflection, and the strengthening of freedom and responsibility in the lyrical hero's worldview. Special attention is paid to artistic imagery, poetic language, stylistic searches and genre renewal in Uzbek poetry of the independence period.

Keywords: poetry of the independence period, national idea, poetic renewal, artistic thinking, lyrical hero, historical memory, independence, symbolic image, philosophical lyric.

Kirish. Mustaqillik davri o‘zbek adabiyoti, xususan, she‘riyati milliy tafakkur taraqqiyotining yangi bosqichini boshlab berdi. Istiqloq tufayli badiiy ijodda mafkuraviy cheklanishlar barham topib, ijodkor shaxs, millat, tarix, Vatan va inson ruhiyati haqida erkin fikr yuritish imkoniyatiga ega bo‘ldi. Shu jihatdan mustaqillik davri she‘riyati faqat adabiy-estetik hodisa emas, balki milliy o‘zlikni anglash, tarixiy xotirani tiklash va ma‘naviy uyg‘onish jarayonlarining badiiy ifodasi sifatida ham ahamiyatlidir.

XX asr oxiri va XXI asr boshlarida yaratilgan she'riy asarlarda insonning ichki kechinmalari, jamiyatdagi o'zgarishlarga munosabati, milliy qadriyatlarga qaytish, Vatan taqdiri uchun mas'uliyat, istiqloq ne'matini anglash kabi masalalar keng poetik talqinga ega bo'ldi. Bu davr she'riyatida Abdulla Oripov, Erkin Vohidov, Muhammad Yusuf, Usmon Azim, Halima Xudoyberdiyeva, Xurshid Davron, Iqbol Mirzo, Sirojiddin Sayyid kabi ijodkorlar asarlarida milliy ruh, falsafiy teranlik, xalqona ohang va poetik yangilanish o'ziga xos shaklda namoyon bo'ldi. Maqolaning dolzarbligi shundaki, mustaqillik davri o'zbek she'riyatining g'oyaviy-badiiy va poetik xususiyatlarini o'rganish orqali yangi davr adabiyotining estetik mezonlari, ijodiy tamoyillari va milliy adabiy tafakkurdagi o'zgarishlarni aniqlash mumkin.

Tadqiqot metodlari. Maqolani tayyorlashda adabiy-tarixiy, qiyosiy-tipologik, biografik, germenevtik va poetik tahlil metodlaridan foydalanildi. Adabiy-tarixiy metod orqali mustaqillik davri she'riyati ijtimoiy-ma'naviy jarayonlar bilan bog'liq holda o'rganildi. Qiyosiy-tipologik metod yordamida istiqloq davri she'riyatining avvalgi davr adabiy an'analari bilan bog'liqligi va farqli jihatlari aniqlandi. Poetik tahlil metodi asosida she'rlardagi obrazlar tizimi, ramziy ifoda, lirik qahramon ruhiyati, badiiy til va uslubiy izlanishlar tahlil qilindi.

Natijalar. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, mustaqillik davri o'zbek she'riyati bir necha muhim g'oyaviy-badiiy va poetik tamoyillar asosida rivojlandi.

She'riyatda milliy o'zlikni anglash g'oyasi yetakchi mavqega ega bo'ldi. Shoirlar o'z asarlarida xalqning tarixiy xotirasi, qadimiy madaniyati, urf-odatlarini, ma'naviy qadriyatlari va milliy g'ururini badiiy ifodalashga alohida e'tibor qaratdilar. Bu jarayonda tarixga murojaat, buyuk ajdodlar siymosini ulug'lash, Vatan timsolini muqaddas qadriyat sifatida talqin qilish kuchaydi. Mustaqillik davri she'riyatida Vatan va istiqloq mavzusi yangi badiiy-estetik mazmun kasb etdi. Avvalgi davr she'riyatida Vatan mavzusi ko'pincha umumiy ijtimoiy tushuncha sifatida ifodalangan bo'lsa, istiqloq davrida u shaxsiy kechinma, ruhiy ehtiyoj va ma'naviy mas'uliyat darajasiga ko'tarildi. Shoirlar Vatanni faqat geografik makon emas, balki xalqning ruhi, tili, tarixi va taqdiri bilan bog'liq muqaddas tushuncha sifatida poetik talqin qildilar. Bu davr she'riyatida lirik qahramonning ichki olami yanada chuqurlashdi. Mustaqillik sharoitida lirik qahramon jamiyatning oddiy kuzatuvchisi emas, balki tarix, millat va kelajak oldidagi mas'uliyatni anglagan faol shaxs sifatida gavdalandi. Uning ruhiy kechinmalarida erkinlik, iztirob, umid, shukronalik, o'zlikni izlash va hayot mohiyatini anglash kabi falsafiy-estetik holatlar kuchaydi. She'riyatda poetik shakl va ifoda vositalari yangilandi. An'anaviy vazn, qofiya, xalqona ohang va mumtoz poetik unsurlar zamonaviy tafakkur, erkin she'r, ramziy obrazlar, ichki monolog, falsafiy mushohada bilan uyg'unlashdi. Bu esa mustaqillik davri she'riyatida shakl va mazmun birligining yangi bosqichga ko'tarilganini ko'rsatadi. Istiqloq davri she'riyatida ramziy-majoziy tafakkur kuchaydi. Qush, daraxt, tuproq, daryo, osmon, yo'l, nur, tong, ona, Vatan kabi obrazlar yangi ma'naviy-estetik mazmun bilan

boyidi. Bu obrazlar orqali shoirlar xalqning tarixiy taqdiri, millat ruhiyati, inson qalbidagi ziddiyatlar va istiqloq mohiyatini chuqur ifodalashga erishdilar.

Muhokama. Mustaqillik davri o‘zbek she‘riyati mazmunan yangilanish bilan birga poetik tafakkurda ham sezilarli o‘zgarishlarni yuzaga chiqardi. Bu davrda shoirlarning ijodiy erkinligi kengaydi, natijada adabiyotda shaxs va jamiyat, millat va tarix, inson va borliq munosabatlari yangicha talqin qilina boshlandi.

Abdulla Oripov she‘riyatida Vatan, millat, tarix va insoniy burch masalalari falsafiy teranlik bilan yoritilgan bo‘lsa, Erkin Vohidov ijodida milliy ruh, ma‘naviy uyg‘onish, xalqona donishmandlik va badiiy joziba ustuvorlik qiladi. Muhammad Yusuf she‘riyatida esa Vatanga muhabbat, ona timsoli, xalqona soddalik va samimiy lirik ohang alohida o‘rin tutadi. Usmon Azim, Xurshid Davron, Sirojiddin Sayyid kabi ijodkorlar she‘riyatida tarixiy xotira, ramziy obrazlilik, ruhiy kechinma va falsafiy mushohada kuchli namoyon bo‘ladi. Mustaqillik davri she‘riyatining muhim belgilaridan biri shundaki, unda g‘oya bevosita shiorbozlik shaklida emas, balki badiiy obraz, ruhiy kechinma, ramz va poetik tafakkur orqali ifodalanadi. Bu holat she‘riyatning estetik ta‘sir kuchini oshiradi. Masalan, Vatan obrazi oddiy madhiyaviy ifoda bilan cheklanmay, ona, tuproq, ildiz, osmon, tarix, til, dard va orzu kabi ko‘p qatlamli obrazlar orqali talqin qilinadi.

Shuningdek, bu davr she‘riyatida inson ruhiyatidagi ichki ziddiyatlar, ma‘naviy izlanishlar, hayot va o‘lim, ezgulik va yovuzlik, xotira va unutish, erkinlik va mas‘uliyat kabi falsafiy muammolar keng yoritildi. Natijada o‘zbek she‘riyati mazmunan chuqurlashib, poetik jihatdan rang-baranglashdi.

Mustaqillik davri o‘zbek she‘riyatida quyidagi asosiy poetik xususiyatlarni ajratib ko‘rsatish mumkin:

Poetik xususiyat	Mazmuni	Badiiy ahamiyati
Milliy ruhning kuchayishi	Tarix, til, Vatan, xalq qadriyatlarining ulug‘lanishi	Milliy o‘zlikni anglashga xizmat qiladi
Lirik qahramon erkinligi	Shaxsning ichki kechinmalari va mustaqil fikri kuchayadi	She‘riyatda ruhiy-falsafiy teranlikni oshiradi
Ramziy obrazlilik	Vatan, tuproq, qush, yo‘l, tong kabi obrazlar keng qo‘llanadi	G‘oyaviy mazmuni badiiy chuqurlashtiradi
Falsafiy mushohada	Hayot, taqdir, tarix va inson mohiyati haqida fikr yuritiladi	She‘ning intellektual-estetik salmog‘ini oshiradi
Shakliy izlanish	Erkin she‘r, ichki monolog, noan‘anaviy kompozitsiya qo‘llanadi	Poetik ifoda imkoniyatlarini kengaytiradi
Xalqona ohang	Sodda, samimiy, xalq tiliga yaqin ifoda ustuvor bo‘ladi	She‘ning ta‘sirchanligi va ommaviyligini oshiradi

Ushbu xususiyatlar mustaqillik davri o‘zbek she‘riyatining faqat mavzu jihatidan emas, balki poetik tafakkur, badiiy obraz va estetik ifoda jihatidan ham yangilanganini ko‘rsatadi.

Xulosa. Mustaqillik davri o‘zbek she‘riyati milliy adabiy tafakkurning sifat jihatidan yangi bosqichidir. Bu davr she‘riyatida milliy o‘zlikni anglash, tarixiy xotirani

tiklash, Vatan va istiqloq g'oyalarini badiiy talqin qilish, inson ruhiyatini chuqur ochish va poetik ifodani yangilash asosiy tamoyillar sifatida namoyon bo'ldi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, istiqloq davri she'riyatida g'oya va badiiyat o'zaro uyg'unlashgan holda rivojlandi. Shoirlar mustaqillik mohiyatini bevosita siyosiy shior sifatida emas, balki inson qalbi, millat xotirasi, Vatan tuyg'usi va tarixiy mas'uliyat orqali badiiy ifodaladilar. Shu bois bu davr she'riyati mazmunan teran, poetik jihatdan rang-barang, estetik ta'sirchan adabiy hodisa sifatida baholanishi mumkin.

Mustaqillik davri o'zbek she'riyati milliy g'oya, badiiy tafakkur va poetik yangilanishning uzviy birligini namoyon etadi. Bu she'riyatda inson, Vatan, tarix, millat va istiqloq tushunchalari yangi estetik mezonlar asosida talqin qilinib, o'zbek adabiyotining zamonaviy taraqqiyot yo'nalishlarini belgilab berdi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Karimov N. XX asr o'zbek adabiyoti taraqqiyotining o'ziga xos xususiyatlari. — Toshkent: Fan, 2004.
2. Yo'ldoshev Q. Yoniq so'z. — Toshkent: Yangi asr avlodi, 2006.
3. Qo'shjonov M. Saylanma. Adabiy-tanqidiy maqolalar. — Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi NMIU, 2008.
4. Normatov U. Ijod sehri. — Toshkent: Sharq, 2007.
5. Rasulov A. Badiiylik — bezavol yangilik. — Toshkent: Sharq, 2007.
6. Oripov A. Tanlangan asarlar. — Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi NMIU, 2016.
7. Vohidov E. Saylanma. — Toshkent: Sharq, 2015.
8. Muhammad Yusuf. Saylanma. — Toshkent: Sharq, 2014.
9. Usmon Azim. Saylanma. — Toshkent: Akademnashr, 2018.
10. Xurshid Davron. She'rlar va dostonlar. — Toshkent: Sharq, 2012.
11. Sayyid S. So'z yo'li. — Toshkent: Akademnashr, 2017.
12. Quronov D. Adabiyot nazariyasi asoslari. — Toshkent: Akademnashr, 2018.
13. Boboyev T. Adabiyotshunoslik asoslari. — Toshkent: O'zbekiston, 2002.
14. Sarimsoqov B. Badiiylik asoslari va mezonlari. — Toshkent: Fan, 2004.
15. O'zbek adabiyoti tarixi. — Toshkent: Fan, 2013.